

Din jurisprudența recentă a Curții de Justiție a Uniunii Europene:

1. Accesul la documentele Uniunii Europene. Prezumții generale care se aplică anumitor categorii de documente.

La data de 28 iunie 2012, Curtea de Justiție (Camera a treia) a soluționat recursul formulat de Comisia europeană și Editions Odile Jacob SAS împotriva hotărârii Tribunalului Uniunii Europene din 9 iunie 2010⁵⁷⁵. Prin această hotărâre, Tribunalul⁵⁷⁶ a anulat în parte Decizia D(2005) 3286 a Comisiei din 7 aprilie 2005 și a respins cererea formulată de Odile Jacob pentru obținerea accesului la unele documente referitoare la o procedură de control al operațiunilor de concentrare.

La 27 ianuarie 2005, prin două cereri separate, Odile Jacob a solicitat Comisiei să-i permită accesul la mai multe documente, colectate cu prilejul procedurii de control al unei operațiuni de concentrare⁵⁷⁷. Documentele urmau să fie folosite în două litigii judiciare, *pendite* în fața Tribunalului UE, ce aveau ca obiect anularea unor decizii ale Comisiei, adoptate în contextul procedurii administrative de mai sus. Documentele vizate reprezentau acte ale Comisiei, corespondența purtată între anumiți agenți economici și acte emise de aceștia, precum și corespondența între agenții economici și Comisie.

În data de 15 februarie 2005, Comisia a comunicat petentei două dintre actele

solicitate⁵⁷⁸ și a informat-o că celelalte documente nu îi puteau fi comunicate, întrucât intrau sub incidența excepțiilor prevăzute la articolul 4 alineatul (2) prima, a doua și a treia liniuță și alineatul (3) al doilea paragraf din Regulamentul nr. 1049/2001⁵⁷⁹ și că niciun interes public superior nu justifica divulgarea conținutului acestora. Totodată, instituția a pronunțat o decizie prin care a confirmat respingerea cererii de acces la documentele în cauză, decizie contestată de Odile Jacob în fața Tribunalului. Comisia a motivat că toate documentele făceau obiectul excepției de la dreptul de acces referitoare la protecția obiectivului activităților de anchetă. În acest sens, Comisia a arătat că decizia de conformitate a concentrării era supusă controlului judiciar al Tribunalului, iar în situația în care ar fi fost anulată, se impunea redeschiderea anchetei, al cărei obiectiv ar fi fost prejudiciat în măsura în care date culese anterior deveneau publice. În al doilea rând, Comisia a considerat că «divulgarea de informații care i-au fost furnizate în cadrul unei proceduri de control al unei operațiuni de concentrare între întreprinderi ar distruge climatul de încredere și de cooperare dintre Comisie și părțile implicate, indispensabil dobândirii de informații de care aceasta are nevoie»⁵⁸⁰. În al treilea rând, Comisia a invocat faptul că anumite documente (corespondența dintre agenții economici, alte acte emanând

⁵⁷⁵ Cauza C-404/10 P.

⁵⁷⁶ T-237/05, Rep., p. II-2245.

⁵⁷⁷ Decizia 2004/422/CE a Comisiei din 7 ianuarie 2004.

⁵⁷⁸ Decizia Comisiei privind acordul în legătură cu mandatarul însărcinat cu supravegherea respectării angajamentelor asumate de Lagardère la momentul autorizării concentrării prin decizia

privind compatibilitatea și decizia Comisiei privind acordul în legătură cu administratorul elementelor de activ înstrăinate, responsabil cu administrarea activelor conform deciziei privind compatibilitatea.

⁵⁷⁹ JO L 145, p. 43, Ediție specială, 01/vol. 3, p. 76.

⁵⁸⁰ Punctul 14.

de la aceștia) nu puteau fi divulgate atât în baza excepției protecției activităților de anchetă, cât și în temeiul excepției referitoare la protecția intereselor comerciale, dat fiind că ele conțineau informații sensibile legate de strategiile comerciale ale întreprinderilor vizate. Totodată, instituția a apreciat că actele sale interne nu puteau fi divulgate în baza excepției referitoare la protecția procesului decizional, în timp ce avizul serviciului său juridic era oprit de la comunicare ca urmare a excepției consultanței juridice. Comisia a precizat că nu a putut acorda nici un acces parțial la documente, dat fiind numărul mare al acestora și faptului că aproape întreg conținutul lor intra sub incidența excepțiilor enumerate anterior. Identificarea părților din documente care puteau fi făcute publice ar fi reprezentat o sarcină administrativă disproporționată, în raport cu interesul publicului de a avea acces la acele fragmente de documente. Instituția a subliniat că niciun interes public superior nu justifică divulgarea conținutului documentelor vizate, întrucât cererea de acces se întemeia pe apărarea intereselor Odile Jacob într-un litigiu *pendinte* la Tribunal, deci pe un interes privat. În final, Comisia a precizat că petenta putea avea în vedere alte norme specifice de acces la documente, prevăzute de Regulamentul nr. 4064/89 și de Regulamentele de procedură ale Curții și al Tribunalului, care permit unei părți, în cadrul unei proceduri jurisdicționale, să solicite adoptarea de măsuri de organizare a procedurii care pot consta în a solicita prezentarea de documente referitoare la cauza aflată pe rol.

Odile Jacob a introdus o acțiune în anularea deciziei Comisiei în fața Tribunalului Uniunii Europene, la data de 17 iunie 2005. Aceasta a invocat patru motive, întemeiate pe lipsa unei examinări

concrete și individuale a documentelor menționate în cererea de acces, pe eroarea vădită de apreciere a Comisiei în aplicarea excepțiilor prevăzute la articolul 4 alineatele (2) și (3) din Regulamentul nr. 1049/2001, respectiv, pe neacordarea dreptului de acces, cel puțin parțial, la documentele solicitate, precum și pe încălcarea principiului proporționalității care rezultă din lipsa unei puneri în balanță a excepțiilor invocate și a interesului public superior care justifică divulgarea documentelor solicitate⁵⁸¹.

Tribunalul a analizat dacă documentele în cauză intrau în domeniul de aplicare al uneia dintre excepțiile prevăzute la articolul 4 din Regulamentul nr. 1049/2001; dacă divulgarea conținutului acestora aducea în mod concret și efectiv atingere interesului protejat și, în al treilea rând, dacă necesitatea protecției era aplicabilă întregului document. Astfel, s-a apreciat că toate documentele solicitate priveau o activitate de anchetă, care încă nu se finalizase, deoarece anumite decizii adoptate în cursul său făceau obiectul unor litigii în curs. Totuși, instanța de fond a considerat că a condiționa accesul la aceste documente pe motiv că deciziile nu erau definitive, "ar echivala cu a condiționa accesul la aceste documente de un eveniment aleatoriu, viitor și eventual îndepărtat"⁵⁸². În al doilea rând, *Tribunalul* a constatat că nu s-a efectuat, de către pârâtă, o examinare concretă și individuală a conținutului documentelor în litigiu, decizia de respingere fiind «prea vagă și prea generală»⁵⁸³.

Tribunalul a sancționat aceeași motivare în *abstracto* și cu privire la excepția privind protecția intereselor comerciale. Tot cu privire la această excepție, instanța a infirmat argumentul bazat pe articolul 17 alineatul (1) din Regulamentul nr. 139/2004, potrivit căruia "informațiile dobân-

⁵⁸¹ Punctul 27.

⁵⁸² Punctul 39.

⁵⁸³ Punctul 40.

dite ca urmare a aplicării [acestui] regulament se folosesc numai în scopul solicitării, investigației sau audierii”. S-a subliniat că destinația acestor informații leagă doar Comisia și nu poate reprezenta un obstacol în exercitarea dreptului de acces la documente. Această normă exclude de la divulgare doar informațiile care reprezintă secret profesional, prin urmare, întreprinderile “care au efectuat notificarea trebuiau, așadar, să se aștepte ca informațiile dobândite, care nu constituie secret profesional, să fie divulgate”⁵⁸⁴. Însă, chiar și în cazul informațiilor ocrotite de secretul profesional, se impune o analiză individuală și concretă, pentru a pune în balanță aprecierea caracterului confidențial al unui document, respectiv interesul general ca activitatea instituțiilor să se desfășoare cu respectarea cât se poate de strictă a principiului deschiderii. Un alt element de critică a vizat neconsultarea terților, ale căror interese ar fi putut fi prejudiciate, înainte de a se emite decizia de respingere a cererii de acces. Tribunalul a apreciat că justificările Comisiei privind procesul decizional al instituției erau, de asemenea, generale și abstracte, fără a se demonstra că accesul la documentele respective «putea aduce în mod concret și efectiv atingere protecției procesului decizional al Comisiei și că divulgarea conținutului acestor documente ar fi avut un impact substanțial asupra aceluiași proces decizional»⁵⁸⁵. În schimb, instanța a apreciat că avizul serviciului juridic se încadra domeniului de aplicare al excepției privind protecția consultanței juridice, întrucât «există un risc previzibil în mod rezonabil, iar nu pur ipotetic ca divulgarea avizului respectiv să prejudicieze pe viitor munca serviciului juridic al Comisiei, în special la momentul

desfășurării procedurii contencioase la Tribunal, și ca, pe viitor, același serviciu să dea dovadă de reinere și de prudență în redactarea unor astfel de avize pentru a nu afecta capacitatea de decizie a Comisiei în domeniile în care intervine ca administrație»⁵⁸⁶.

În aceeași logică, s-a reținut că libertatea de opinie a serviciului juridic și capacitatea acestuia de a se apăra eficient în cadrul proceselor de contestare a deciziilor Comisiei, ar fi lezate și niciun interes public superior nu justifică această divulgare. Tribunalul a sancționat și neacordarea unui acces parțial la documente, sarcină de care Comisia nu se putea deroba printr-o argumentare abstractă, în lipsa unei analize individuale efective. Tribunalul a concluzionat în sensul unei *erori de drept* în aplicarea excepțiilor de la principiul liberului acces la documentele instituțiilor, reglementate de art. 4 din Regulamentul 1049/2001, cu excepția refuzului de a divulga avizul serviciului juridic.

În recursul formulat la Curtea de Justiție, Comisia a invocat faptul că Tribunalul nu a ținut cont, în interpretarea excepțiilor prevăzute de Regulamentul 1049/2001, de dispozițiile Regulamentului 4064/89 vizând accesul la documentele unei proceduri de control al unei operațiuni de concentrare între întreprinderi⁵⁸⁷. Deși Comisia nu invocase anterior acest argument, în ciuda opoziției Odile Jacob, Curtea a apreciat că interpretarea corelată a Regulamentului 1049/2001 cu Regulamentul 4064/89 nu modifică obiectul litigiului și trebuie examinată. Curtea a admis această critică, arătând că în timp ce Regulamentul 1049/2001 urmărește să faciliteze exercitarea largă a dreptului de acces la documentele instituțiilor și promovarea unor bune

⁵⁸⁴ Punctul 43.

⁵⁸⁵ Punctul 51.

⁵⁸⁶ Punctul 53.

⁵⁸⁷ JO L 395, p. 1, rectificare în JO 1990, L 257, p. 13.

practici administrative, Regulamentul 4064/89 asigură respectarea secretului profesional în cadrul procedurilor de control al operațiunilor de concentrare între întreprinderi la nivel comunitar. «În speță, aceste două regulamente nu cuprind dispoziții care să prevadă expres supremația unuia asupra celuilalt. În consecință, trebuie să se asigure o aplicare a fiecăruia dintre aceste regulamente care să fie compatibilă una cu cealaltă și care să permită astfel o aplicare coerentă»⁵⁸⁸.

Curtea a observat că excepțiile privind protejarea activităților de anchetă și a intereselor comerciale, prevăzute de art. 4 alineatul (2) din Regulamentul 1049/2001 sunt strâns legate, deoarece întreprinderile furnizează, de regulă, informații legate de strategiile lor comerciale. Deși decizia de respingere a accesului la aceste documente trebuie să arate în mod concret și efectiv modul în care sunt lezate interesele protejate, unei instituții îi este permis "să se întemeieze în această privință pe prezumții generale care se aplică anumitor categorii de documente (...) Astfel de prezumții generale sunt aplicabile, în materia procedurii de control al operațiunilor de concentrare între întreprinderi, din cauza faptului că dispoziția care reglementează această procedură prevede de asemenea norme stricte în ceea ce privește prelucrarea informațiilor obținute sau determinate în cadrul unei astfel de proceduri"⁵⁸⁹. Curtea a exemplificat, citând art. 17 și art. 18 alineatul (3) din Regulamentul 4064/89, precum și art. 17 din Regulamentul 447/98 care limitează dreptul de acces la dosar pentru „părțile direct interesate” și pentru „celelalte părți interesate”, fără a se aduce atingere interesului legitim al întreprinderilor implicate ca secretele lor de afaceri să nu fie divulgate; impunând

ca informațiile primite să nu fie utilizate decât în scopul urmărit prin cererea de informații, control sau audiere și că informațiile care, prin natura lor, fac obiectul secretului profesional să nu fie divulgate. Un acces generalizat la documente, în cadrul procedurii de control a concentrărilor, este de natură să pună în pericol echilibrul pe care legiuitorul Uniunii a intenționat să îl asigure în regulamentul privind concentrările între obligația întreprinderilor în cauză de a comunica Comisiei informații comerciale eventual sensibile pentru a-i permite să aprecieze compatibilitatea operațiunii de concentrare urmărite cu piața comună, pe de o parte, și garanția protecției consolidate legate, în temeiul secretului profesional și al secretului afacerilor, de informații comunicate astfel Comisiei, pe de altă parte. *Prezumția generală potrivit căreia divulgarea conținutului documentelor care au făcut obiectul unui schimb între Comisie și întreprinderi în cursul unei proceduri de control al operațiunilor de concentrare între întreprinderi ar aduce, în principiu, atingere atât protecției obiectivelor activităților de anchetă, cât și protecției intereselor comerciale ale întreprinderilor implicate într-o astfel de procedură trebuie aplicată indiferent dacă cererea de acces privește o procedură de control deja încheiată sau o procedură în curs.* Partea interesată să obțină documente care fac obiectul acestei prezumții trebuie să dovedească fie că prezumția în cauză nu se aplică, fie că există un interes public superior care justifică divulgarea acestui document, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1049/2001.

În continuarea raționamentului său, Curtea a instituit o a doua prezumție generală, potrivit căreia *divulgarea notelor interne ale unei instituții, precum și a*

⁵⁸⁸ Punctul 110.

⁵⁸⁹ Punctele 116 și 118.

avizului serviciului juridic, în cursul unei proceduri nedefinitive, precum cea în speță, ar aduce o gravă atingere procesului său decizional.

Prin efectul acestor prezumții, documentele ies integral din sfera obligației de divulgare a conținutului lor.

Judecând pe fond, Curtea nu a identificat elemente care să determine răsturnarea prezumțiilor de mai sus. Considerând că interesul Odile Jacob de a obține documentele respective era unul privat, instanța a respins acțiunea inițială.

Notă:

Tratatul de la Amsterdam⁵⁹⁰ a consacrat dreptul cetățenilor europeni de a avea acces la documentele instituțiilor (art. 255 TCE), ca o concretizare a *transparenței* activității Uniunii și a caracterului său *democratic*. Exercițiul acestui drept este reglementat de Regulamentul (CE) nr. 1049/2001 al Parlamentului și al Consiliului din 30 mai 2001 privind accesul publicului la documentele Parlamentului European, Consiliului și Comisiei⁵⁹¹. Accesul la documentele Uniunii a fost consolidat semnificativ prin Tratatul de la Lisabona și Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene⁵⁹². Cel din urmă izvor juridic a ridicat acest drept la rangul de *drept fundamental* al cetățeanului european (art. 42). Principiul transparenței se înscrie eforturilor de a remedia handicapul democratic imputat construcției comunitare. Prin intermediul său, Uniunea contracarează criticile de opacitate și de distanțare în raporturile cu

cetățenii. Transparența vizează îndeosebi procesele decizionale ale Uniunii.

Potrivit Tratatului de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene⁵⁹³, în vigoare în prezent, "orice cetățean al Uniunii și orice persoană fizică sau juridică, care are reședința sau sediul statutar într-un stat membru, are drept de acces la documentele instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, indiferent de suportul pe care se află aceste documente, sub rezerva principiilor și condițiilor care vor fi stabilite în conformitate cu prezentul alineat. (...) Fiecare instituție, organ, oficiu sau agenție asigură transparența lucrărilor lor și elaborează, în regulamentul său de procedură, dispoziții speciale privind accesul la propriile documente, în conformitate cu regulamentele menționate la al doilea paragraf" (art 15 TFUE). În noul tratat, accesul la documente este *extins*, constituind o *regulă de aplicabilitate generală*. Dacă Tratatul de la Amsterdam făcea referire doar la documentele Parlamentului, Consiliului și Comisiei, Tratatul de la Lisabona face trimitere la documentele *instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor* Uniunii. Documentele privind activitatea Curții de Justiție a Uniunii Europene, Băncii Centrale Europene și Băncii Europene de Investiții sunt supuse accesului publicului numai în măsura în care aceste instituții exercită funcții administrative. Accesul vizează inclusiv documente din domeniul "extracomunitar"⁵⁹⁴, întocmite sau permise

⁵⁹⁰ Tratat de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a Tratatelor de instituire a Comunităților europene și a altor acte conexe, semnat la 2 octombrie 1997 la Amsterdam, intrat în vigoare la 1 mai 1999, publicat în Jurnalul Oficial C 340 din 10.11.1997.

⁵⁹¹ Comisia este însărcinată cu analiza aplicării acestui regulament și cu elaborarea de recomandări în vederea îmbunătățirii accesului la documentele Uniunii.

⁵⁹² Jurnalul Oficial C 83 din 30 martie 2010.

⁵⁹³ Tratatul a fost semnat la 13 decembrie 2007 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Versiunea

consolidată este publicată în Jurnalul Oficial C 83 din 30 martie 2010.

⁵⁹⁴ "Prezentul regulament se aplică la toate documentele deținute de o instituție, adică elaborate sau primite de ea și aflate în posesia ei, în toate domeniile de activitate ale Uniunii Europene" (art. 2 pct. 3 din Regulamentul (CE) nr. 1049/2001). Prin document se înțelege orice conținut indiferent de suportul său, privind politicile, activitățile sau deciziile adoptate în temeiul competenței de către aceste instituții. A se vedea și considerentul (7) din preambulul Regulamentului 1049/2001.

de instituții. Instituțiile pot autoriza accesul la documente și persoanelor fizice sau morale care nu au domiciliul sau sediul într-un stat membru⁵⁹⁵. Solicitantul nu este ținut să-și motiveze cererea, deci acesta nu trebuie să justifice un interes în cauză⁵⁹⁶.

Instituțiile europene pot refuza accesul în condițiile în care divulgarea unui document ar aduce atingere unui interes public⁵⁹⁷, vieții private sau integrității individului; intereselor comerciale ale unei persoane fizice sau juridice determinate, procedurilor judiciare și consultanței juridice, obiectivelor activităților de inspecție, de anchetă și de audit. *Cea de-a doua categorie de excepții poate fi înlăturată în virtutea unui interes superior care ar justifica divulgarea documentului. Accesul poate fi refuzat în cazul documentelor care privesc chestiuni în privința cărora nu s-a adoptat încă o decizie sau care conțin avize destinate utilizării lor ulterioare în procese decizionale sau consultative preliminare, dacă divulgarea ar aduce atingere gravă procesului decizional. Existența unui interes public superior reprezintă «excepția» și de la această derogare. În privința documentelor care provin de la terți⁵⁹⁸, instituția consultă terțul pentru a verifica existența unei derogări, dacă aceasta nu se impune cu claritate.*

Excepțiile de la regula accesului liber la documentele instituțiilor se aplică doar în perioada în care protecția se justifică

prin conținutul documentului și cel mult pe o perioadă de 30 de ani, cu excepția situațiilor în care se urmărește protejarea vieții private, a intereselor comerciale sau a documentelor sensibile, caz în care protecția poate continua și după acest termen. Dacă excepțiile privesc o parte dintr-un anumit document, restul documentului rămâne public. Statele membre pot solicita instituțiilor să nu divulge documente care emană de la ele, fără acordul lor prealabil. Un regim special este rezervat documentelor sensibile⁵⁹⁹.

*Cauza atrage atenție prin cele două perspective diferite de analiză asupra dreptului de acces la documentele Uniunii, precum și prin regula stabilită cu privire la aplicarea a două regulamente europene, incidente simultan. Pe de o parte, Tribunalul a aplicat un raționament menit să garanteze exercitarea extinsă a dreptului de acces, chiar și cu privire la o procedură privind dreptul european al concurenței. Instanța de fond s-a sprijinit, în acest sens, pe jurisprudența inițială, conform căreia simpla apartenență a unui document la unul din domeniile de aplicare a excepțiilor prevăzute de art. 4 din Regulamentul 1049/2001, nu determină caracterul său nepublic, ci, instituția în cauză trebuie să arate cum lezează, în mod concret, divulgarea documentului interesele protejate prin excepții⁶⁰⁰. Curtea, în schimb, a confirmat linia de jurisprudență *Comisia/Technische Glaswerke Ilmenau*⁶⁰¹, potrivit căreia*

⁵⁹⁵ Art. 2 alin. 2 din Regulamentul nr. 1049/2001.

⁵⁹⁶ Art. 6 alin. 1 din Regulamentul nr. 1049/2001.

⁵⁹⁷ Interesul public este limitat, potrivit art. 4 alin. 1 lit. a din Regulament, la domeniile siguranței publice, apărării, relațiilor internaționale, politicii financiare, monetare sau economice a Comunității sau a unui stat membru.

⁵⁹⁸ Noțiunea de terți desemnează în acest context orice persoană fizică, juridică, entitate exterioară instituției, inclusiv statele membre, celelalte instituții și organe comunitare sau necomunitare, precum și statele terțe.

⁵⁹⁹ Documentele sensibile sunt documentele secrete sau confidențiale, care protejează interesele fundamentale ale Uniunii sau ale statelor membre, îndeosebi în materie de securitate publică, apărare și chestiuni militare.

⁶⁰⁰ T-194/94, John Carvel și Guardian, hotărârea din 19 octombrie 1995, Rec. II – 2765; T-105/95, WWF UK/Comisie, hotărârea din 5 martie 1997, Rec. II-313; **C-353/01 P, Olli Mattila/Consiliu și Comisie, hotărârea din 22 ianuarie 2004**, Rec. II-2265.

⁶⁰¹ C-139/07 P, hotărârea din 29 iunie 2010, Rep., p. I-5885.

instituțiile Uniunii se pot întemeia pe prezumții generale ce se aplică anumitor categorii de documente, pentru a justifica respingerea accesului la acestea. Litigiul din Technische Glaswerke Ilmenau a vizat procedura de control a ajutoarelor de stat, iar Curtea a dedus prezumții generale din Regulamentul nr. 659/1999⁶⁰², care prevede un drept de acces la documentele din dosarul administrativ al Comisiei doar în favoarea statului membru care răspunde pentru acordarea ajutorului, precum și din jurisprudența referitoare la dreptul de a consulta documentele din dosarele administrative ale Comisiei. *Aceste prezumții generale decurg, de regulă, din reglementările specifice care se aplică anumitor materii. Este important de remarcat că ne aflăm în prezența unor prezumții relative, care pot fi înlăturate prin demonstrarea, de către partea interesată, a unui interes public superior care să justifice divulgarea documentului. În acest mod, Curtea încearcă să concilieze interesul protecției suplimentare de care anumite documente, în virtutea conținutului lor, ar trebui să se bucure, cu importanța liberului acces la documentele Uniunii.*

Un exemplu recent în această direcție este și hotărârea *Suedia/API și Comisia*⁶⁰³. Curtea a decis că memoriile depuse în fața sa de o instituție în cadrul unor proceduri jurisdicționale sunt excluse din domeniul de aplicare al dreptului de acces la documentele Uniunii, atât timp cât procedura este *pendinte*. Protecția procedurilor judiciare presupune, în special, asigurarea respectării principiilor egalității armelor, precum și buneii administrări a justiției. Dacă conținutul memoriilor instituției ar trebui să facă obiectul unei dezbateri publice, criticile

formulate împotriva acestora ar risca să influențeze poziția pe care o apără instituția. Mai mult, o astfel de situație ar putea conduce la alterarea echilibrului indispensabil dintre părțile unui litigiu în fața instanțelor Uniunii, în măsura în care numai instituția vizată prin cererea de acces la documentele sale, iar nu ansamblul părților în proces, ar fi supusă obligației de divulgare. Pe de altă parte, excluderea activității judiciare din domeniul de aplicare al dreptului de acces la documente se justifică prin necesitatea de a garanta, pe parcursul întregii proceduri judiciare, că dezbaterile dintre părți, precum și deliberările instanței se desfășoară netulburate. Divulgarea memoriilor ar avea drept consecință să permită, chiar și numai în percepția publicului, exercitarea de presiuni externe asupra activității judiciare și să aducă atingere desfășurării netulburate a dezbaterilor⁶⁰⁴. Curtea a estimat că există o prezumție generală potrivit căreia divulgarea memoriilor depuse de o instituție în cadrul unei proceduri judiciare aduce atingere protecției acestei proceduri în sensul articolului 4 alineatul (2) a doua liniuță din Regulamentul nr. 1049/2001, atât timp cât procedura este *pendinte*, această prezumție generală neexcluzând dreptul părții interesate de a demonstra că un anumit document nu face obiectul prezumției menționate. În schimb, de îndată ce activitatea jurisdicțională a Curții este terminată, nu mai este cazul să se prezume că divulgarea memoriilor aduce atingere acestei activități, o analiză concretă a documentelor la care se solicită accesul fiind atunci necesară pentru a stabili dacă divulgarea lor poate să fie refuzată în temeiul articolului 4 alineatul (2) a doua liniuță din Regulamentul nr. 1049/2001.

⁶⁰² Regulamentul (CE) nr. 659/1999 al Consiliului din 22 martie 1999 de stabilire a normelor de aplicare a articolului 93 din Tratatul CE ((JO L 83, 27.3.1999, p. 1).

⁶⁰³ C-514/07 P, C-528/07 P și C-532/07 P, hotărârea Curții din 21 septembrie 2010.

⁶⁰⁴ *Suedia/API și Comisia*, cit. supra, punctul 77 și urm.

Astfel cum constatam anterior, prezumțiile rezultă din reglementările particulare care privesc anumite materii. Acestea prevalează asupra dreptului general în materia accesului la documente, Regulamentul nr. 1049/2001, ceea ce trimite la regula tradițională de drept specialia generalibus derogant. Curtea nu a consacrat această regulă, ci a optat pentru un sistem mai complex, care să permită aplicarea ambelor regulamente (general și special)⁶⁰⁵.

Jurisprudența “prezumțiilor generale” care modelează accesul la documentele Uniunii, nu este lipsită de incertitudini. O dovadă o constituie chiar hotărârea *Odile Jacob*, având în vedere punctele de vedere diametral opuse ale celor două instanțe europene. Însă nici Curtea nu este constantă în această direcție. În *Suedia/MyTravel și Comisia*⁶⁰⁶, Curtea a considerat că respingerea de către Comisie a accesului la documentele colectate în cursul unei proceduri de concentrare deja încheiate, nu era justificată. Instanța a apreciat că instituția ar fi trebuit să furnizeze explicații cu privire la modul în care accesul la document ar fi putut să aducă atingere concret și efectiv interesului protejat.

2. Libertatea de stabilire. Transformare transfrontalieră a unei societăți. Refuzul înregistrării în Registrul Comerțului din statul membru gazdă.

La 12 iulie 2012, Curtea (Camera a treia) a soluționat o trimitere preliminară, relevantă pentru impactul libertății de stabilire garantată de Tratat (art. 49 TFUE și art. 54 TFUE) asupra transformării transfrontaliere a unei societăți⁶⁰⁷. Trimiterea a fost formulată de o instanță din Ungaria (Legfelsőbb Bíróság), în

cadrul unui litigiu având ca obiect transformarea transfrontalieră a unei societăți de drept italian în societate de drept maghiar.

VALE Costruzioni Srl, o societate cu răspundere limitată de drept italian, a solicitat radierea sa din Registrul Comerțului din Roma, precizând că intenționează să-și transfere sediul social și activitatea în Ungaria, precum și să-și înceteze activitatea în Italia. Societatea a fost radiată la 13 februarie 2006, cu mențiunea „societatea s-a mutat în Ungaria”. La data de 14 noiembrie 2006, s-a încheiat, la Roma, actul constitutiv al societății VALE Építési kft (o societate cu răspundere limitată de drept maghiar), iar la 19 ianuarie 2007 s-a solicitat înregistrarea în Registrul Comerțului, printr-o cerere adresată tribunalului comercial din Budapesta, menționându-se că VALE Costruzioni era predecesorul legal al societății VALE Építési. Cererea a fost respinsă atât în primul, cât și în cel de-al doilea grad de jurisdicție. VALE a formulat recurs la Curtea Supremă, susținând că ordonanța de respingere a cererii sale încălca dispozițiile articolelor 49 TFUE și 54 TFUE, care sunt de aplicabilitate directă. Instanța de trimitere a confirmat aprecierea instanței care a soluționat în cel de-al doilea grad de jurisdicție, apreciind că transferul sediului social al unei societăți care intră sub incidența legislației unui alt stat membru, cu o reconstituire a societății potrivit dreptului maghiar și cu menționarea predecesoarei sale italiene nu poate fi considerată o transformare în dreptul maghiar, întrucât dispozițiile naționale privind transformările nu se aplică decât unor situații interne. Totuși, instanța de trimitere a ridicat problema compatibilității dintre o astfel de legislație

⁶⁰⁵ Punctul 110.

⁶⁰⁶ Cauza C-506/08 P, hotărârea din 21 iulie

2011.

⁶⁰⁷ Cauza C-378/10.

și libertatea de stabilire și a decis să adreseze CJUE următoarele întrebări preliminare:

„1) Statul membru gazdă trebuie să țină seama de articolele [49 TFUE și 54 TFUE] în cazul în care o societate constituită într-un alt stat membru (statul de origine) își transferă sediul social în statul membru gazdă și, simultan, radiază în acest scop înregistrarea din statul membru de origine, acționarii societății încheie un nou act constitutiv întocmit în conformitate cu dreptul statului gazdă, iar societatea solicită înscrierea în Registrul Comerțului din statul membru gazdă, potrivit dreptului acestui din urmă stat?

2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, articolele [49 TFUE și 54 TFUE] trebuie interpretate în sensul că se opun unei reglementări sau unei practici dintr-un stat membru (gazdă) care interzice unei societăți legal constituite în orice alt stat membru (de origine) să își transfere sediul social în statul gazdă și să își continue activitatea în conformitate cu dreptul acestui din urmă stat?

3) Pentru a se răspunde la cea de a doua întrebare, este relevant motivul pentru care statul membru gazdă refuză înregistrarea societății în Registrul Comerțului, mai precis

– faptul că, în actul constitutiv încheiat în statul gazdă, societatea menționează drept predecesor legal societatea constituită în statul membru de origine, a cărei înregistrare a fost radiată, și solicită menținerea acesteia drept predecesor legal în Registrul Comerțului din statul gazdă, precum și

– aspectul dacă, în ipoteza transformării internaționale intracomunitare, la examinarea cererii de înregistrare a unei societăți, statul membru gazdă este obligat să țină seama de actul prin care

în statul membru de origine a fost înscris transferul sediului social în Registrul Comerțului din acest stat și, în cazul unui răspuns afirmativ, în ce măsură?

4) Statul membru gazdă poate examina o cerere de înregistrare formulată în acest stat de o societate care efectuează o transformare internațională intracomunitară potrivit dispozițiilor dreptului său intern privind transformarea societăților la nivel național, și anume solicitând societății să îndeplinească toate condițiile impuse de dreptul său intern în cazul unei transformări naționale (de exemplu întocmirea unui bilanț și a unui inventar al activelor), sau articolele [49 TFUE și 54 TFUE] obligă acest stat să facă distincția între transformarea internațională intracomunitară și transformarea la nivel național, iar în cazul unui răspuns afirmativ, în ce măsură?”

Curtea a analizat împreună primele două întrebări. Deși transformarea transfrontalieră a societăților nu este reglementată prin norme europene, Curtea a stabilit că legislația internă care prevede posibilitatea societăților naționale de a se transforma, dar nu permite transformarea unei societăți care intră sub incidența dreptului unui alt stat membru, se încadrează domeniului de aplicare al articolelor 49 TFUE și 54 TFUE. Legislația internă a instituit astfel “o diferență de tratament între societăți în funcție de natura internă sau transfrontalieră a transformării, care este susceptibilă să descurajeze societățile cu sediul în alte state membre să exercite libertatea de stabilire consacrată de tratat”⁶⁰⁸. Curtea a analizat dacă această restricție era justificată prin motive imperative, de interes general⁶⁰⁹; dacă era de natură să asigure realizarea obiectivelor urmărite și să nu depășească ceea ce este necesar

⁶⁰⁸ Punctul 36.

⁶⁰⁹ Curtea a exemplificat, printre asemenea motive, protecția intereselor creditorilor, ale

asociațiilor minoritari, ale salariaților, menținerea eficacității controalelor fiscale și a fidelității tranzacțiilor comerciale.

pentru atingerea acestora. «Or, în speță, o asemenea justificare lipsește. Astfel, dreptul maghiar respinge, în general, transformările transfrontaliere, ceea ce are ca rezultat împiedicarea efectuării unor astfel de operațiuni, chiar dacă interesele menționate la punctul anterior nu ar fi amenințate. În orice caz, o astfel de normă depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor prin care se urmărește protejarea intereselor menționate»⁶¹⁰.

Cât privește întrebările a treia și a patra, Curtea a precizat că transformările transfrontaliere intracomunitare sunt reglementate de dreptul național, în lipsa unor norme europene. Normele interne trebuie să respecte principiile *echivalenței* (să nu fie mai puțin favorabile decât cele care se aplică situațiilor similare de natură internă) și *efectivității* (să nu facă imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii). Prin urmare, refuzul autorităților unui stat membru de a menționa în Registrul Comerțului, în cazul unei transformări transfrontaliere, societatea din statul membru de origine drept „predecesor legal” al societății transformate nu este compatibil cu principiul echivalenței, dacă o astfel de menționare a societății predecesoare se efectuează în cazul transformărilor interne. În al doilea rând, practica autorităților statului membru gazdă de a refuza să țină seama de documentele emise de autoritățile statului membru de origine în cadrul procedurii de înregistrare riscă să pună societatea care solicită transformarea în imposibilitatea de a demonstra că s-a conformat în mod efectiv cerințelor statului membru de origine, punând astfel

în pericol realizarea transformării transfrontaliere inițiate de aceasta. În schimb, statul membru gazdă este îndreptățit să stabilească dreptul intern relevant pentru o asemenea operațiune și să aplice dispozițiile sale referitoare la transformările interne care reglementează constituirea și funcționarea unei societăți.

Notă:

Speța prezintă o semnificație deosebită pentru libertatea de stabilire a societăților în cadrul Uniunii Europene. Cu acest prilej, Curtea de Justiție a recunoscut, în premieră, dreptul unei societăți constituite conform legislației unui stat membru, de a se transfera într-un alt stat membru și de a deveni subiect de drept al statului gazdă, fără ca societatea să fi fost supusă unui proces de dizolvare și lichidare în statul de origine. Astfel cum a subliniat Avocatul general⁶¹¹, societatea din litigiul principal o făcut obiectul unei reconstituiri transfrontaliere, întrucât VALE Építési kft a solicitat să fie menționat, cu prilejul înregistrării sale, faptul că este succesoarea universală a VALE Costruzioni Srl. Aceasta a ieșit de sub incidența sistemului juridic italian prin radierea sa, pentru motivul “mutării” în Ungaria. Hotărârea Curții este cu atât mai importantă cu cât dreptul Uniunii nu prevede explicit o asemenea posibilitate. Ea poate constitui un impuls pentru Comisie, în vederea inițierii unui act normativ european care să consacre “transformarea transfrontalieră” a societăților⁶¹².

Soluția CJUE trebuie corelată cu contextul litigiului de fond. *Elementul decisiv care a determinat Curtea să extindă principiul libertății de stabilire a societăților și i-a facilitat motivarea a fost,*

⁶¹⁰ Punctul 40.

⁶¹¹ Concluziile Avocatului general Niillo Jääskinen prezentate la 15 decembrie 2011.

⁶¹² A se vedea Daniel-Mihail Șandru, *Freedom of Establishment of Companies in the European*

Union: Possible Effects of the Case VALE, C-378/10 Pending on the Case-Law of the Romanian Courts, disponibil la http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2097873, ultima consultare la 20.08.2012.

în opinia noastră, legislația maghiară care permitea transformarea societăților de drept intern. “Astfel, după cum rezultă din răspunsul dat la primele două întrebări, articolele 49 TFUE și 54 TFUE obligă un stat membru care prevede posibilitatea societăților de drept intern de a se transforma să acorde aceeași posibilitate societăților care intră sub incidența dreptului unui alt stat membru și care urmează să se transforme în societăți aflate sub incidența dreptului național al primului stat membru”⁶¹³. În sistemul românesc de drept, legea-cadru în materia societăților comerciale⁶¹⁴ face vorbire de transformarea societăților dintr-o categorie juridică într-o altă categorie (art. 10), ceea ce constituie un indiciu important pentru judecător în spețe similare litigiului de fond din VALE.

*Un alt element decisiv l-a reprezentat voința societății de a se supune dreptului maghiar. Acesta a făcut diferența în raport cu Cartesio*⁶¹⁵, prilej cu care Curtea a decis că libertatea de stabilire nu se opune unei reglementări a unui stat membru care interzice unei societăți constituite în temeiul dreptului național al acestui stat membru să își transfere sediul în alt stat membru, păstrându-și totuși

calitatea de societate supusă dreptului național al statului membru în conformitate cu a cărui legislație a fost constituită. Totuși, hotărârea Curții din Cartesio a anunțat inovația din Vale, deși instanța europeană a făcut trimitere la conduita statului membru de origine în privința transformării societăților⁶¹⁶. Apreciem că cele două hotărâri trebuie corelate, deoarece ambele au o incidență directă asupra transformărilor tranfrontaliere a societăților. Dacă în Cartesio, Curtea se pronunță incidental, dar explicit în sensul că împiedicarea unei societăți de către statul de origine să-și transfere sediul într-un alt stat membru prin impunerea dizolvării și lichidării, drept condiție prealabilă, constituie o restricție în calea libertății de stabilire, în VALE Curtea decide că statul membru gazdă trebuie să permită această operațiune, în aceleași condiții în care o permite societăților interne.

Pe de altă parte, Curtea a confirmat principiul stabilit în Daily Mail⁶¹⁷, potrivit căruia statele sunt singurele în măsură să determine regulile aplicabile înregistrării și funcționării societăților. În stadiul actual al integrării europene, “o societate constituită în temeiul unei ordini juridice

⁶¹³ VALE, punctul 46.

⁶¹⁴ Legea nr. 31 din 16 noiembrie 1990 privind societățile comerciale, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1066 din 17 noiembrie 2004.

⁶¹⁵ CJCE, Cartesio, C-210/06, hotărârea din 16 decembrie 2008, C-210/06, Rec. 2008 p. I-9641.

⁶¹⁶ “Cu toate acestea, un asemenea caz de transfer al sediului societății constituite potrivit dreptului unui stat membru în alt stat membru fără modificarea legislației aplicabile trebuie diferențiat de acela privind deplasarea unei societăți aparținând unui stat membru către un alt stat membru cu modificarea legislației naționale aplicabile, societatea transformându-se într-o formă de societate care aparține dreptului național al statului membru în care se deplasează. Într-adevăr, în această din urmă situație, posibilitatea amintită la punctul 110 din prezenta hotărâre, departe de a implica vreo imunitate a legislației naționale în materia constituirii și a dizolvării societăților prin

prisma normelor Tratatului CE privind libertatea de stabilire, nu poate, printre altele, să justifice ca, prin impunerea dizolvării și a lichidării acestei societăți, statul membru în care a fost constituită să îi interzică să se transforme într-o societate de drept național al altui stat membru, în măsura în care îi este permis de acel drept. Un asemenea obstacol în calea transformării efective a unei asemenea societăți, fără dizolvarea și lichidarea prealabile, într-o societate de drept național al statului membru în care dorește să se deplaseze ar constitui o restricție privind libertatea de stabilire a societății respective care, cu excepția cazului în care se justifică printr-un motiv imperativ de interes general, este interzisă în temeiul articolului 43 CE (a se vedea în acest sens, în special, Hotărârea CaixaBank France, citată anterior, punctele 11 și 17) “.

⁶¹⁷ CJCE, 81/87, The Queen v. H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc, hotărârea din 27 septembrie 1988, Rec. 1988, p. 5483.

naționale există numai în temeiul legislației naționale care determină constituirea și funcționarea acesteia⁶¹⁸. Prin urmare, «nu poate fi pusă în discuție aplicarea de către Ungaria a dispozițiilor dreptului său național referitoare la transformări interne care reglementează constituirea și funcționarea unei societăți, precum cerințele privind întocmirea unui bilan și a unui inventar al activelor»⁶¹⁹.

3. Protecția consumatorilor. Reglementare a unui stat membru care interzice publicitatea pentru cazinouri situate în alte state dacă nivelul de protecție legală a jucătorilor în aceste state nu este echivalent celui garantat la nivel național.

La 12 iulie 2012, Curtea (Camera a patra) a reiterat jurisprudența sa legată de jocurile de noroc, în contextul protecției ridicate pe care urmărește să o asigure consumatorilor⁶²⁰. Prilejul i-a fost oferit de trimiterea preliminară a Verwaltungsgerichtshof (Austria), ridicată în cadrul unui litigiu între HIT și HIT LARIX, două societăți pe acțiuni stabilite în Slovenia, pe de o parte și ministrul federal al finanțelor, pe de altă parte, în legătură cu respingerea de către cel din urmă a cererilor de autorizare de a face publicitate, în Austria, pentru cazinourile pe care acestea le exploatează în Slovenia. Motivul respingerii a constat în absența dovezii că legislația slovenă asigură un nivel de protecție a jucătorilor comparabil cu cel prevăzut în Austria. HIT și HIT LARIX au formulat acțiune în fața instanței de trimitere, susținând că deciziile ministerului au încălcat dreptul la libera

prestare a serviciilor, de care aceste societăți beneficiază în temeiul dreptului Uniunii, fără a demonstra, însă, un nivel echivalent de protecție. Ministerul a susținut că obligația statului austriac de a proteja consumatorii aflați pe teritoriul său nu dispune atunci când aceștia sunt incitați pe cale publicitară să se deplaseze în cazinouri situate în alte state membre în care sunt aplicate norme de protecție net inferioare celor în vigoare în Austria. Constatând că se află în prezența unei restricții aduse liberei prestări a serviciilor în Uniune, Verwaltungsgerichtshof a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară: „O reglementare a unui stat membru care autorizează publicitatea în acest stat membru pentru localurile din străinătate ale unor cazinouri numai în cazul în care dispozițiile legale privind protecția jucătorilor în aceste localuri sunt conforme cu dispozițiile naționale este compatibilă cu libera prestare a serviciilor?”

Curtea a stabilit că se află în prezența unei restricții privind libera prestare a serviciilor, garantată de art. 56 TFUE⁶²¹, deoarece reglementarea națională împiedică accesul consumatorilor cu reședința în Austria la serviciile oferite în cazinourile situate într-un alt stat membru, întrucât supune promovarea acestor activități unui regim de autorizare, care impune în special operatorului cazinoului respectiv să facă dovada că dispozițiile legale în materia protecției jucătorilor adoptate în statul membru în care este exploatat cazinoul respectiv corespund cel puțin dispozițiilor legale austriece în materie⁶²².

⁶¹⁸ VALE, punctul 51.

⁶¹⁹ VALE, punctul 52.

⁶²⁰ Cauza C-176/11.

⁶²¹ „În conformitate cu dispozițiile ce urmează, sunt interzise restricțiile privind libera prestare a serviciilor în cadrul Uniunii cu privire la resortisanții statelor membre stabiliți într-un alt stat membru

decât cel al beneficiarului serviciilor. Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, pot extinde beneficiul dispozițiilor prezentului capitol la prestatorii de servicii care sunt resortisanți ai unui stat terț și sunt stabiliți în cadrul Uniunii”.

⁶²² Punctul 18.

Al doilea pas în cadrul unor asemenea spețe constă în a verifica dacă restricția este justificată. În acest sens, Curtea a analizat dacă restricția poate reprezenta o măsură derogatorie, prevăzută de art. 51 TFUE⁶²³ sau art. 52 TFUE⁶²⁴, sau dacă se întemeiază pe un *motiv imperativ*, de *interes general*. Instanța europeană a decis anterior că “restricțiile privind activitățile de joc pot fi justificate prin motive imperative de interes general, cum ar fi protecția consumatorilor și prevenirea fraudei și a incitării cetățenilor la o cheltuială excesivă legată de joc”⁶²⁵.

O restricție adusă uneia dintre cele patru libertăți de circulație în cadrul Uniunii⁶²⁶, deși se întemeiază pe un motiv imperativ, de interes general, *trebuie să fie de natură să asigure realizarea obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv (testul proporționalității)*.

Curtea a constatat că “reglementarea jocurilor de noroc face parte dintre domeniile în care există divergențe considerabile de ordin moral, religios și cultural între statele membre”, iar “în lipsa

unei armonizări comunitare în materie, este de competența fiecărui stat membru să aprecieze în aceste domenii, potrivit propriei scări de valori, cerințele pe care le presupune protecția intereselor în cauză”⁶²⁷. Proporționalitatea restricției se apreciază, așadar, raportat la nivelul de protecție pe care fiecare stat urmărește să-l garanteze⁶²⁸.

Curtea a indicat instanței de trimitere să analizeze, în concret, dacă reglementarea națională care supune acordarea unei autorizații de a face publicitate pentru cazinourile situate în străinătate unei analize prealabile a nivelurilor de protecție a jucătorilor existente în diferite ordini juridice, *se limitează la asigurarea protecției consumatorilor sau depășește acest obiectiv*. Constatăm că judecătorul european a oferit judecătorului național schema de lucru, urmând ca aprecierea efectivă să-i revină celui din urmă.

**Rubrică realizată de
lector univ. dr. Anamaria Groza*,
judecător, Judecătoria Strehaia**

⁶²³ “Sunt exceptate de la aplicarea dispozițiilor prezentului capitol, în ceea ce privește statul membru interesat, activitățile care sunt asociate în acest stat, chiar și cu titlu ocazional, exercitării autorității publice. Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, pot excepta anumite activități de la aplicarea dispozițiilor prezentului capitol”.

⁶²⁴ “Prevederile prezentului capitol și măsurile adoptate în temeiul acesteia nu aduc atingere aplicării actelor cu putere de lege și actelor administrative care prevăd un regim special pentru resortisanții străini din motive de ordine publică, siguranță publică și sănătate publică(...)”.

⁶²⁵ Curtea a făcut trimitere la hotărârea din 8 septembrie 2010, Carmen Media Group, C-46/08, Rec., p. I-8149, punctul 55.

⁶²⁶ Libera circulație a persoanelor (art. 45 și urm TFUE), a mărfurilor (art. 28 și urm. TFUE), a serviciilor (art. 56 și urm. TFUE) și a capitalurilor (art. 63 și urm TFUE).

⁶²⁷ Punctul 24.

⁶²⁸ “În speță, guvernul austriac consideră că restricția privind libera prestare a serviciilor în

discuție în acțiunea principală nu este disproporționată în raport cu obiectivele urmărite. Astfel, în Austria, numărul cazinourilor este limitat la maximum 15, iar operatorii cazinourilor au obligația să respecte regulile stricte în materia protecției jucătorilor, precum obligația de a conserva identitatea acestora din urmă cel puțin cinci ani sau obligația conducerii cazinoului de a urmări comportamentul jucătorului pentru a stabili dacă frecvența și intensitatea participării acestuia la joc amenință nivelul său minim de existență. Potrivit aceluiași guvern, în practică, aplicarea acestor reguli preventive a condus la o limitare importantă a numărului de jucători, mai mult de 80 000 de persoane fiind supuse în anul 2011 unor restricții sau unor interdicții de intrare în cazinourile austriece. Prin urmare, în lipsa acestei condiții în litigiu, jucătorii ar fi incitați suplimentar să treacă frontiera și să se expună unor riscuri mai mari în cazinourile situate în alte state membre în care, în funcție de împrejurări, nu ar fi asigurate garanții normative de protecție similare”.(Punctele 26 și 27 din hotărâre).

* E-mail contact profesional: anamariagroza80@gmail.com